પ્રવચન નં. ૧૯૬, ગાથા–૧૬૫, શ્લોક–૨૮૦-૨૮૧, મંગળવાર, અષાઢ વદ ૨, તા.૨૯-૦૭-૮૦

‘નિયમસાર’ ૨૮૦.

व्यवहरणनयेन ज्ञानपुंजोऽयमात्मा
प्रकटतरसुदृष्टिः सर्वलोकप्रदर्शी।
विदितसकलमूर्तामूर्ततत्त्वार्थसार्थः
स भवति परमश्रीकामिनीकामरूपः।।२८०।।

શ્લોકાર્થ :– આહાહા..! **‘જ્ઞાનપુંજ એવો આ આત્મા...’** આત્મા એ જ્ઞાનપુંજ છે. કહેવાનો આશય તો એવો છે કે જ્ઞાનપુંજ જેમ દેખે એમ દર્શન પણ દેખે છે. **‘જ્ઞાનપુંજ એવો આ આત્મા અત્યંત સ્પષ્ટ દર્શન થતાં (અર્થાત્ કેવળદર્શન પ્રગટ થતાં) વ્યવહારનયથી સર્વ લોકને દેખે છે...’** કેવળદર્શન સાથે છે તેથી લોકાલોકને નથી દેખતા એમ નથી. કેવળદર્શન પણ દેખે છે અને કેવળજ્ઞાન પણ લોકાલોકને દેખે છે. આગળ ઘણી ગાથાઓ આવી લીધી. કોઈ

એમ કહે કે દર્શન તો સ્વને દેખે અને જ્ઞાન પરને જાણે તો એ વાત વિરૂદ્ધ છે. જ્ઞાન જેમ પરને જાણે અને સ્વને જાણે... અહીં તો એ લીધું ને?

'આત્મા અત્યંત સ્પષ્ટ દર્શન થતા (અર્થાત્ કેવળદર્શન પ્રગટ થતાં) વ્યવહારનયથી સર્વ લોકને દેખે છે...' આહાહા..! વ્યવહારનયથી દેખે છે. તન્મય થઈને નહિ. ભિન્ન થઈને દેખે છે માટે વ્યવહારનય. આહાહા..! શિક્ષણ શિબિર આવશે ત્યારે બીજું લઈશું. આ તો મૂકી દઈશું. સવાર-બપોર બેય લેવાનું છે. આ તો અત્યારે ચાલે છે. **'વ્યવહારનયથી સર્વ લોકને દેખે છે...'** શું કહ્યું? કે જ્ઞાન સર્વલોકને જાણે છે એની સાથે દર્શન પણ સર્વ લોકને દેખે છે. આહાહા..! **'તથા (સાથે વર્તતા કેવળજ્ઞાનને લીધે) સમસ્ત મૂર્ત-અમૂર્ત પદાર્થસમૂહને જાણે છે.'** આહાહા..! દર્શન કેવળજ્ઞાન છે માટે સાથે રહેલું જ્ઞાન ભેદને નથી જાણતું એમ નથી. જ્ઞાન પણ સર્વને દેખે છે. આહાહા..! આવી ગયું. દર્શન પણ સર્વને દેખે છે. જ્ઞાન અને દર્શન બેય અભેદ ચીજ છે. જેમ જ્ઞાનપુંજ સર્વને દેખે, દર્શન સાથે હોવાથી દર્શન પણ સર્વને દેખે-જાણે. આહાહા..!

બહુ ભર ચર્ચે છે એનું કારણ એ કે તારી સિવાય કોઈ પર ચીજને તું અડતો પણ નથી. તારામાં દર્શન-જ્ઞાનમાં પણ જે ભેદ દેખાય છે કે દર્શન સ્વને દેખે, એમ પણ નથી. એ પણ જ્ઞાન પરને જાણે અને સાથે દર્શન પણ પરને દેખે. જાણન-દેખન તારો સ્વભાવ છે. કોઈનું કરવું.. આહાહા..! કે કોઈ પાસેથી પોતામાં કાંઈ લેવું એમ છે નહિ.

કેવળજ્ઞાન થતાં સર્વને જાણે-દેખે. કોઈને દઈ શકે કે કેવળજ્ઞાન થયું તો પરને કંઈ દઈ શકે એમ છે નહિ. કેવળજ્ઞાનની સાથે દર્શન છે તો દર્શન પણ કેવળજ્ઞાન જેમ દેખે એમ દર્શન પણ સર્વને દેખે છે. આહાહા..! કોઈને લેવું-દેવું છે નહિ. પૂર્ણ સ્વરૂપ થયો તો એ કાંઈ દેતા નથી. કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શન પૂર્ણ થયું તો કોઈ પરમાત્મા થઈને પરને કાંઈ દઈ શકતા નથી, લાભ આપી શકે નહિ. આહાહા..! એ વાત વિશેષ કરે છે.

'આત્મા પરમશ્રીરૂપી કામિનીનો..' પરમશ્રી એટલે કેવળજ્ઞાનની લક્ષ્મી, એની **'કામિનીનો (મુક્તિસુંદરીનો) વલ્લભ થાય છે.'** પોતાના જ્ઞાનના આનંદમાં લીન થાય છે. કેવળજ્ઞાન થતાં કેવળદર્શન પણ સાથે સર્વને દેખે છે અને પૂર્ણ પરમાત્મ દશાના વલ્લભ થાય છે. આહાહા..! આવ્યું? આત્મા પરમ શુદ્ધ છે. એવી શક્તિ થઈ કે દુનિયાને કંઈપણ લાભ દેતા નથી? ના. પોતાની પરિણતિ શુદ્ધમાં લીન છે. આહાહા..! પરમાત્મા ત્રણકાળ, ત્રણલોકને જાણે. ત્રણકાળ, ત્રણલોકને દેખે છતાં પરને કંઈ આપી શકે (એમ નથી). આહાહા..! લોગસ્સમાં આવે છે ને? સિદ્ધા સિદ્ધિ મમ દિસંતુ. લોગસ્સ–લોગસ્સ. શ્વેતાંબરમાં. આપણે આવે છે. દિગંબરમાં સામાયિક છે. સામાયિકનો પાઠ છે. પ્રચલિત નથી. પાઠ છે. એમાં આ બધા પાઠ છે. આહાહા..! સર્વને દેખે છે પણ કોઈને દેતા નથી. ભાષા એવી છે કે સિદ્ધા સિદ્ધિ મમ દિસંતુ. હે પરમાત્મા! આપ પૂર્ણ દશાને પ્રાપ્ત થયા તો અમને પણ દેખાડો. એનો અર્થ

એ કે પોતાની પ્રયત્ન દશામાં પુરુષાર્થ કરીને પોતાની પ્રગટ કરે છે તે સિદ્ધને દેખાડો એમ કહેવામાં આવે છે. કાંઈ સિદ્ધ બીજાને દેખાડે કે સિદ્ધ પરને કાંઈપણ આપે (એમ નથી). નમોત્થુણં આ તો આવે છે ને? તરણતારણ, તિન્નાણં તારયાણં. નમોત્થુણં કર્યું હશે કે નહિ? એમાં નમોત્થુણંમાં આવે છે. તિન્નાણં, તારયાણં, બુદ્ધાણં, બોહયાણં, મુત્તાણં, મોઅગાણં,.. તરનાર તરે છે અને ભગવાન તારે છે. તિન્નાણં, તારયાણં, બુદ્ધાણં, બોહયાણં,... જ્ઞાન પામે છે અને સર્વજ્ઞ એને જ્ઞાન પમાડે છે. મુત્તાણં, મોઅગાણં,.. આત્મા મુક્ત થાય અને પરમાત્મા મુક્તિ આપે છે. કર્યું છે કે નહિ મોઢે? નમોત્થુણં છે? એ બધી વ્યવહારની વાત છે. લે-દે કોણ? આહાહા..!

અહીંયાં તો **'(મુક્તિસુંદરીનો) વલ્લભ થાય છે.'** શું કહે છે? કે જ્યારે પોતાની પૂર્ણ પર્યાય પ્રગટ થાય છે તો પોતાની શુદ્ધ પરિણતિનો વલ્લભ થાય છે. દુનિયાનો વલ્લભ થાય અને દુનિયાને લાભ થાય એમ છે નહિ. આહાહા..! પોતાની શુદ્ધ પરિણતિના વલ્લભ થાય છે. આહાહા..! રાગ થાય છે. જ્યાં સુધી કેવળજ્ઞાન ન હોય ત્યાં સુધી રાગ થાય છે. તો રાગ થાય ત્યાં સુધી દર્શન પ્રથમ અને જ્ઞાન પછી એવો ભેદ પડે છે. અહીં એ ભેદ કાઢીને પૂર્ણતાની પ્રાપ્તિ થાય છે તો પોતાની પૂર્ણતાની પર્યાયનો વલ્લભ થાય છે. એ દુનિયાનો વલ્લભ થાય કે ન થાય અને દુનિયાને કાંઈ દઈ શકે એ વાત છે નહિ. એ ૧૬૪નો કળશ થયો.

ગાથા-૧૬૫

णाणं अप्पपयासं णिच्छयणयएण दंसणं तम्हा।
अप्पा अप्पपयासो णिच्छयणयएण दंसणं तम्हा।।१६५।।

ज्ञानमात्मप्रकाशं निश्चयनयेन दर्शनं तस्मात्।
आत्मा आत्मप्रकाशो निश्चयनयेन दर्शनं तस्मात्।।१६५।।

निश्चयनयेन स्वरूपाख्यानमेतत्।

निश्चयनयेन स्वप्रकाशकत्वलक्षणं शुद्धज्ञानमिहाभिहितं तथा सकलावरणप्रमुक्तशुद्धदर्शनमपि स्वप्रकाशकपरमेव। आत्मा हि विमुक्तसकलेन्द्रियव्यापारत्वात् स्वप्रकाशकत्वलक्षणलक्षित इति यावत्। दर्शनमपि विमुक्तबहिर्विषयत्वात् स्वप्रकाशकत्वप्रधानमेव। इत्थं स्वरूपप्रत्यक्षलक्षण-लक्षिताक्षुण्णसहजशुद्धज्ञानदर्शनमयत्वात् निश्चयेन जगत्त्रयकालत्रयवर्तिस्थावरजंगमात्मकसमस्त-द्रव्यगुणपर्यायविषयेषु *आकाशाप्रकाशकादिविकल्पविदूरस्सन् स्वस्वरूपे *संज्ञालक्षणप्रकाशतया (?) निरवशेषेणान्तर्मुखत्वादनवरतम् अखंडाद्वैतचिच्चमत्कारमूर्तिरात्मा तिष्ठतीति।

નિશ્ચયનયે છે નિજપ્રકાશક જ્ઞાન, તેથી દૃષ્ટિ છે;
નિશ્ચયનયે છે નિજપ્રકાશક જીવ, તેથી દૃષ્ટિ છે. ૧૬૫.

અન્વયાર્થ :– [निश्चयनयेन] નિશ્ચયનયથી [ज्ञानम्] જ્ઞાન [आत्मप्रकाशं] સ્વપ્રકાશક છે; [तस्मात्] તેથી [दर्शनम्] દર્શન સ્વપ્રકાશક છે. [निश्चयनयेन] નિશ્ચયનયથી [आत्मा] આત્મા [आत्मप्रकाशः] સ્વપ્રકાશક છે; [तस्मात्] તેથી [दर्शनम्] દર્શન સ્વપ્રકાશક છે.

ટીકા :– આ, નિશ્ચયનયથી સ્વરૂપનું કથન છે.

અહીં નિશ્ચયનયથી શુદ્ધ જ્ઞાનનું લક્ષણ સ્વપ્રકાશકપણું કહ્યું છે; તેવી રીતે સર્વ આવરણથી મુક્ત શુદ્ધ દર્શન પણ સ્વપ્રકાશક જ છે. આત્મા ખરેખર, તેણે સર્વ ઇન્દ્રિય-વ્યાપારને છોડ્યો હોવાથી, સ્વપ્રકાશકસ્વરૂપ લક્ષણથી લક્ષિત છે; દર્શન પણ તેણે બહિર્વિષયપણું છોડ્યું હોવાથી સ્વપ્રકાશકત્વપ્રધાન જ છે. આ રીતે સ્વરૂપપ્રત્યક્ષ-લક્ષણથી લક્ષિત અખંડ-સહજ-શુદ્ધજ્ઞાનદર્શનમય હોવાને લીધે, નિશ્ચયથી, ત્રિલોક-ત્રિકાળવર્તી સ્થાવર-જંગમસ્વરૂપ સમસ્ત દ્રવ્યગુણપર્યાયરૂપ વિષયો સંબંધી પ્રકાશ્ય-પ્રકાશકાદિ વિકલ્પોથી અતિ દૂર વર્તતો થકો, સ્વસ્વરૂપસંચેતન જેનું લક્ષણ છે એવા પ્રકાશ વડે સર્વથા અંતર્મુખ હોવાને લીધે, આત્મા નિરંતર અખંડ-અદ્વૈત-ચૈતન્યચમત્કારમૂર્તિ રહે છે.

ગાથા–૧૬૫ ઉપર પ્રવચન

હવે ૧૬૫.

णाणं अप्पपयासं णिच्छयणयएण दंसणं तम्हा।
अप्पा अप्पपयासो णिच्छयणयएण दंसणं तम्हा।।१६५।।
નિશ્ચયનયે છે નિજપ્રકાશક જ્ઞાન, તેથી દૃષ્ટિ છે;
નિશ્ચયનયે છે નિજપ્રકાશક જીવ, તેથી દૃષ્ટિ છે. ૧૬૫.

'ટીકા :– આ, નિશ્ચયનયથી સ્વરૂપનું કથન છે.' પહેલા વ્યવહાર આવ્યો. વ્યવહારથી જ્ઞાન દેખે તો દર્શન પણ વ્યવહારથી દેખે. તો જીવ પણ વ્યવહારથી દેખે. બે અભેદ છે ને? આહાહા..! આ બહુ વર્ણવવાનો હેતુ એવો છે કે એ જાણન-દેખન શક્તિ, જાણન-દેખનની પૂર્ણતા કરે. પણ એનાથી કાંઈ પરને લાભ થાય... આહાહા..! પોતાની પૂર્ણ પરિણતિ સિવાય બીજાને કાંઈપણ લાભ દઈ શકે એવી ચીજ છે નહિ. સિદ્ધ ભગવાન પરમાત્મા થાય તોપણ કોઈને દઈ શકે નહિ.

મુમુક્ષુ :– શાહુકાર લોકો ગરીબને મદદ કરે છે.

ઉત્તર :– એ મદદનું અભિમાન. અભિમાન કરે છે. પૈસા બીજાને દે છે. આમ કર્યું...

આમ કર્યું.

એ તો જ્ઞાન અને દર્શનસ્વરૂપ પ્રભુ જાણન-દેખનની ઉત્કૃષ્ટતાને પ્રાપ્ત કરે છે. પણ જાણન-દેખનની ઉત્કૃષ્ટતાને પ્રાપ્ત થાય તો પરને કાંઈ દઈ શકે (એમ નથી), તો નીચેના પ્રાણી દઈ શકે એવું છે ક્યાં? પૂર્ણ પરમાત્મ દશા સ્વતંત્ર પ્રગટ થઈ અને જે દર્શન સ્વને દેખે એવું વ્યવહારથી કહ્યું હતું, એ દર્શન સ્વ-પરને દેખે, એ જ્ઞાન સ્વ-પરને જાણે. પોતામાં રહે. પરને કાંઈ દઈ શકે કે લઈ શકતું નથી. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :– પરને નથી આપતો માટે લોભિયો છે.

ઉત્તર :– પૂર્ણ સ્વરૂપમાં લીન છે એવો એ લોભિયો છે. પોતામાં પોતે ચીજ. અહીંયાં પણ એમ છે. કોઈને લઈ શકે, દઈ શકે (એમ નથી). વિકલ્પ કરે કે મેં આટલું આપ્યું, એટલું દીધું. આહાહા..! રાગ આવે છે પણ આત્માનો સ્વભાવ તો રાગને જાણવાનો છે. રાગને પણ જાણે. આહાહા..! એનું સ્વરૂપ તો જાણન-દેખન ચૈતન્યપુંજ છે. રાગ આવે છે, દ્વેષ આવે છે, વિષયવાસના થાય છે, એની ક્રિયા પણ થાય છે. છન્નું હજાર સ્ત્રી (હોય છે). છતાં જ્ઞાન જ્ઞાનપણે રહે છે. જ્ઞાન એ રાગ થાય છે તેને જાણે છે. એ રાગ, વિષયવાસના આવી માટે જાણે-દેખે એમ પણ નથી. એ સમયે જ્ઞાન જ સ્વપરનું પ્રકાશક પોતાથી પોતામાં ઉત્પન્ન થાય છે. સમજાણું કાંઈ? રાગ આવ્યો તો રાગને લઈને રાગને જાણે છે એમ નથી. આહાહા..! એ તો પોતાનો સ્વભાવ જ જાણવા-દેખવાનો છે. રાગ આવ્યો તો રાગને પણ જાણે એમ કહેવું એ વ્યવહાર છે. બાકી તો જ્ઞાનની પર્યાય સ્વપરપ્રકાશક પોતાથી પોતામાં પરની અપેક્ષા વિના ઉત્પન્ન થાય છે. આહાહા..! આવો માર્ગ હવે. એક તણખલાના બે કટકા કરી શકે નહિ. આ બધું... ઘણા દિવસે આવ્યા. કાલે વ્હોરાવવા આવ્યા હતા. પહેલાવહેલા. આહાહા..! શરીરની સ્થિતિ એવી છે. આહાહા..!

કેવળજ્ઞાન થાય તો રોગ નથી થતો અને રોગ હોય તે રહેતો નથી. કેવળજ્ઞાન (થયા) પહેલા 'સનતકુમાર' ચક્રવર્તી એ ભવે મોક્ષ જનારા. ગળતકોઢ (થયો હતો). આંગળા ગળી જાય. સાધુ, સંત, છઠ્ઠે ગુણસ્થાને આત્માના આનંદમાં લીન (છે). એના અંગ પણ ગળી જાય. લોહી ને માંસ ગળી જાય. ૭૦૦ વર્ષ. 'સનતકુમાર'. આહાહા..! છદ્મસ્થ અવસ્થામાં એવી દશા થાય છે. કેવળજ્ઞાન થયા પછી નહિ. પૂર્ણાનંદનો નાથ એ કોઈને દે નહિ, કોઈને લે નહિ. શરીરમાં રોગ અને ઉપસર્ગ હોઈ શકે નહિ. કેવળીને કોઈ રોગ કે ઉપસર્ગ નથી. બીજા કોઈ ઉપસર્ગ અને પરિષહ કેવળીને કરી શકે નહિ. કેવળજ્ઞાન ન હોય ત્યાં સુધી (હોય શકે). તું અપૂર્ણ કેમ છો? આહાહા..! ત્યાંથી બીજો પરિષહ-ઉપસર્ગ નિમિત્તરૂપે કહેવામાં આવે છે. નિમિત્તરૂપે. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :– અગિયાર પરિષહ...

ઉત્તર :– અગિયાર પરિષહ નથી. કેવળીને પરિષહ નથી. નામમાત્ર કથન છે. અરે..!

કેવળીને શું છદ્મસ્થને પરિષહ અડતા નથી. એ વાત કરે છે ને. સંયોગી કોઈ અગ્નિ, સર્પ, વીંછીં. એનું દુઃખ નથી. એને તો આ શરીર અડતું પણ નથી. એ આને અડતું નથી અને શરીર એને અડતું નથી. ફક્ત એ સંયોગ ઉપર દૃષ્ટિ જતાં અંદર દ્વેષ આવે કે ઠીક નથી. એ દ્વેષનું વેદન છે. સંયોગનું વેદન નથી. આહાહા..! નારકીમાં એટલા પ્રતિકૂળ સંયોગ છે. ઓહો..! છતાં એ સંયોગનું દુઃખ નથી. સંયોગ ઉપર લક્ષ જાય ત્યાં રોકાય જાય છે એનું દુઃખ છે. આહાહા..! બીજી ચીજ તો એને અડતી પણ નથી. આહાહા..!

એનું મહાત્મ્ય તો જુઓ! કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શન થાય ત્યારે પરિષહ, ઉપર્સગ હોતા નથી. કોઈને લઈ-દઈ શકે નહિ, પરિષહ-ઉપસર્ગ નથી. આહાહા..! અને રોગાદિ નથી. છદ્મસ્થ છે ત્યાં સુધી ચાર જ્ઞાનના ધણી મુનિ (છે)... આહાહા..! છતાં શરીરમાં રોગ હોય. એવી દશા નાશ કરીને જ્યાં પૂર્ણ દશા પ્રગટ થઈ (ત્યાં તેને) રોગ નહિ, ઉપસર્ગ નહિ, પરિષહ નહિ, અલ્પતા નહિ કે સાથે દર્શન પણ સ્વને દેખે એટલું જ નથી. દર્શન પણ સાથે બધાને દેખે. જ્ઞાન સર્વને દેખે છે એમ દર્શન પણ સર્વને દેખે છે. આહાહા..!

અહીંયાં હવે કહે છે, **'નિશ્ચયનયથી સ્વરૂપનું કથન છે.'** **'અહીં નિશ્ચયનયથી શુદ્ધ જ્ઞાનનું લક્ષણ સ્વપ્રકાશકપણું કહ્યું છે;...'** પર કાઢી નાખ્યું. છે? **'નિશ્ચયથી શુદ્ધ જ્ઞાનનું લક્ષણ સ્વપ્રકાશકપણું કહ્યું છે;...'** એ સ્વપ્રકાશકપણું. સ્વપરને જાણવું એ સ્વપ્રકાશકપણું છે. પોતાનો સ્વભાવ જ એટલો છે કે સ્વપરને જાણે છતાં એ સ્વપ્રકાશક છે. પોતામાં રહીને સ્વપરને જાણે એ પોતાના જ્ઞાનદર્શન છે. આહાહા..! **'નિશ્ચયનયથી શુદ્ધ જ્ઞાનનું લક્ષણ સ્વપ્રકાશકપણું કહ્યું છે તેવી રીતે સર્વ આવરણથી મુક્ત શુદ્ધ દર્શન પણ સ્વપ્રકાશક જ છે.'** આહાહા..! નિશ્ચયથી વાત (કરી છે). જેમ પહેલા વ્યવહાર કહ્યો હતો કે પરને દેખે. એમ અહીંયાં નિશ્ચયથી સ્વને દેખે. દર્શન પણ સ્વને દેખે. આહાહા..! જ્ઞાન જેમ પરને ન દેખે, નિશ્ચયથી તો સ્વપ્રકાશક છે, એમ દર્શન પણ સ્વપ્રકાશક જ છે. આહાહા..!

'આત્મા ખરેખર, તેણે સર્વ ઇન્દ્રિય-વ્યાપારને છોડ્યો હોવાથી, સ્વપ્રકાશકસ્વરૂપ લક્ષણથી લક્ષિત છે;...' એ શું કહ્યું? કે પહેલા જ્યારે જ્ઞાનને સ્વપ્રકાશક કહ્યું, પછી દર્શનને સ્વપ્રકાશક કહ્યું તો આત્મા પણ સ્વપ્રકાશક છે. આત્મા પણ સ્વપ્રકાશક છે. આહાહા..! નિશ્ચયનયથી જેમ પોતાનું જ્ઞાન પોતાને જ પ્રકાશે છે, એમ દર્શન પોતાને દેખે છે, એમ આત્મા પણ પોતાને જાણે છે. એ ગુણની વાત કરી, ગુણને ધરનારની વાત કરી. જુઓ! આવ્યું. આહાહા..!

'આ રીતે સ્વરૂપપ્રત્યક્ષ લક્ષણથી લક્ષિત અખંડ-સહજ-શુદ્ધજ્ઞાનદર્શનમય હોવાને લીધે,...' શુદ્ધજ્ઞાનદર્શનમય હોવાને લીધે **'નિશ્ચયથી, ત્રિલોક-ત્રિકાળવર્તી સ્થાવર-જંગમસ્વરૂપ સમસ્ત દ્રવ્યગુણપર્યાયરૂપ વિષયો સંબંધી પ્રકાશ્ય-પ્રકાશકાદિ વિકલ્પોથી અતિ દૂર વર્તતો થકો,...'** આહાહા..! **'સ્વસ્વરૂપસંચેતન જેનું લક્ષણ છે એવા પ્રકાશ વડે સર્વથા અંતર્મુખ હોવાને લીધે,...'** આત્માની વાત કરે છે. પહેલા ગુણની વાત કરી. આહાહા..! એટલો મહિમાવંત પ્રભુ અંદર

(બિરાજે છે). આહાહા..! જેમ જ્ઞાન નિશ્ચયથી સ્વપ્રકાશક છે, દર્શન પણ સ્વપ્રકાશક છે તો એના ગુણનો ધરનાર આત્મા પણ સ્વપ્રકાશક છે. આહાહા..! એ કહે છે. છેલ્લે એ કહ્યું.

'એવા પ્રકાશ વડે સર્વથા અંતર્મુખ હોવાને લીધે,...' આત્મા અંતર્મુખ હોવાને લીધે. છે? **'આત્મા નિરંતર અખંડ-અદ્વૈત-ચૈતન્યચમત્કારમૂર્તિ રહે છે.'** આહાહા..! એનો ગુણ જેમ જાણન-દેખન સંપૂર્ણ છે. પરને નહિ, પોતાને જાણે દેખે. એમ ભગવાનઆત્મા પણ પોતાને જ જાણે-દેખે, પરને નહિ. આહાહા..! આચાર્યે પોતે પોતા માટે આ બનાવ્યું છે. એમાં આ વાત લીધી છે. 'નિયમસાર' પોતે પોતાને માટે બનાવ્યું છે. એમાં આ વિષય લીધો છે. અખંડ વસ્તુ, આ ગુણ અને ગુણી અખંડ છે એમ બતાવવું છે. કોઈ ગુણ ભિન્ન અને ગુણી ભિન્ન છે એમ નથી. ગુણ જેવો કહ્યો છે એવું આત્માનું કાર્ય છે. જો વ્યવહારનયથી ગુણને પરપ્રકાશક કહો તો આત્માને વ્યવહારથી પરપ્રકાશક કહો. ગુણને નિશ્ચયથી સ્વપ્રકાશક કહો તો આત્મા પણ નિશ્ચયથી સ્વપ્રકાશક કહ્યો છે. આહાહા..!

'આત્મા નિરંતર અખંડ–' પૂર્ણ, **'અદ્વૈત–'** એક. **'ચૈતન્યચમત્કારમૂર્તિ રહે છે.'** પરને જાણવા-દેખવામાં જાતો નથી. એ ઉપયોગ પણ પરમાં જતો નથી. આહાહા..! નિશ્ચયથી. વ્યવહારથી પર ઉપર લક્ષ છે તો એ જણાય છે તો વ્યવહાર કહ્યો. એ વ્યવહાર અસદ્‌ભુત વ્યવહાર છે. આહાહા..! અંતરમાં પોતાનો અસંખ્ય પ્રદેશ અનંત જ્ઞાન-દર્શન-આનંદથી ખીલી ઊઠ્યો છે તોપણ પરને અડતા નથી. આહાહા..! અન્યમાં કહે છે કે પરમાત્મા હોય તો બીજાને લાભ આપે. આહાહા..! અહીંયાં ભક્તોને ભીડ પડી જાય. ભક્તોને ભીડ કરવા રાક્ષસો આવે તો એને બચાવવા ઈશ્વર પણ મોક્ષમાંથી ચાલ્યા આવે. એમ છે નહિ. એ બતાવવું છે. પૂર્ણ પૂર્ણ સ્વરૂપ પોતામાં છે. અનાદિથી પોતામાં જ છે. પરને કાંઈ લીધું-દીધું નથી. આહાહા..! પોતામાં વિકાર કરે અને વિકાર ટાળે. પૂર્ણ થયો તો પૂર્ણાનંદમાં લીન છે. પોતાની પૂર્ણ દશામાં આત્મા લીન છે. નિશ્ચયથી બહારને દેખે છે એ પણ વ્યવહારથી, નિશ્ચયથી નહિ. આહાહા..! એવા આત્માને અહીં ઘણું કામ કરાવવું... આહાહા..! હું બોલું છું, હું ખાઉં છું, હું પીવું છું, હું પરનું કરું છું, હું લખું છું. કહો, જજ! આ જજ લખતા હશે કે નહિ? કોર્ટમાં બોલે કે નહિ? 'કનુભાઈ' જજ હતા ને? 'અમદાવાદ'. ભાષા-બાષા આત્મા કાંઈ કરી શકતો નથી. દલીલ કરી શકે નહિ. આહાહા..! આકરી વાત છે, પ્રભુ!

ચૈતન્યઘન ચૈતન્યપુંજ ચૈતન્યસાગર પોતામાં ડોલે છે. આહાહા..! ડોલે છે એટલે પોતામાં પરિણમન કરે છે. પણ પરમાં એની કાંઈ મદદ મળે કે પર મદદ આપે એવું પૂર્ણાનંદના નાથ પરમાત્મામાં હોતું નથી. આહાહા..! આકરી વાત છે, ભાઈ! અહીં રહ્યા છતાં પણ... ઓહોહો..! એક આ ઉપાડવાનું કામ આત્માનું નથી. આત્મા એને અડતો નથી. આ આંગળીને અડતો નથી અને આંગળી એને અડતી નથી. ઓહોહો..!

આત્મા પૂર્ણ થયો તો એવી કોઈ શક્તિ હશે કે નહિ? એ પ્રશ્ન ચાલ્યો હતો કે આત્મામાં

અનંત શક્તિ છે તો એમાં એક શક્તિ એવી પણ હોય કે પરનું કાંઈ કરી શકે. એ પ્રશ્ન ચાલ્યો હતો. સમજાણું કાંઈ? સંખ્યાએ અનંતી શક્તિ અંદરમાં છે. તો એક શક્તિ એવી પણ હોય કે પરનું કાંઈક કરે. ના પાડે છે કે એમ નથી. અનંત શક્તિમાં એવી કોઈ શક્તિ નથી. ગુણ અનંત છે. સંખ્યાએ આત્મામાં અનંત ગુણ છે પણ કોઈ ગુણ એવો નથી કે પરનું કરી શકે. તેમ કોઈ ગુણ એવો નથી કે વિકાર કરે. આહાહા..! પરનું તો કરી શકે નહિ પણ ગુણ એવા છે કે વિકાર પણ ન કરે. બધા અનંતા ગુણ પવિત્ર છે. વિકાર જે થાય છે એ તો પર્યાયમાં અદ્ધરથી નિમિત્તને આધીન, નિમિત્તને વશ થઈ પર્યાયમાં વિકાર થાય છે. આહાહા..! તત્ત્વને સમજવું અલૌકિક વાત છે. એ કાંઈ સાધારણ વાત નથી. આહાહા..! એ અહીં કહ્યું.

'અખંડ-અદ્વૈત-ચૈતન્યચમત્કારમૂર્તિ રહે છે.' ચૈતન્ય સ્વપરને જાણે છે એમ કહો તોપણ પોતામાં રહે છે. એ સ્વપરનો અર્થ સ્વ જ છે. આત્મજ્ઞાન આત્મસ્વરૂપને જાણે એનો અર્થ આત્મજ્ઞ જ છે. પરમાં જતો નથી અને પરને દેખતો નથી, એ આત્મજ્ઞ જ છે. આહાહા..! હવે અહીંયાં આખો દિ' પરના કામ કરવા અને માનવું કે મેં આ કર્યું. આને દીધું, લીધું, આમ જોયું, આને કાગળ લખ્યો. પરને કાગળ લખ્યો બોલાવવા માટે. તો એ આવશે. આ બધા અભિમાન. આહાહા..! પરમાણુ-પરમાણુની ક્રિયા સ્વતંત્ર છે એનું અભિમાન (કરે છે) એ પણ સ્વતંત્ર છે. અભિમાન કરવા માટે સ્વતંત્ર છે. કેવળજ્ઞાન થતાં બધું છૂટી જાય છે. પરનું તો પહેલેથી કરી શકતો નથી પણ પોતામાં ગુણ વિકારરૂપ થતા નથી. પણ પર્યાયમાં વિકાર હતો એ પણ પૂર્ણાનંદમાં નથી. પૂર્ણાનંદ પોતામાં ચૈતન્યચમત્કાર. **'ચૈતન્યચમત્કાર મૂર્તિ રહે છે.'** પરનો કર્તા છે, પરને મદદ કરે કે ભગવાનની ધૂન લગાવે. ણમો સિદ્ધાણં... ણમો સિદ્ધાણં... ણમો સિદ્ધાણં... ખૂબ ધૂન લગાવે તો સિદ્ધ કોઈ મદદ કરે (એમ નથી). આહાહા..!

મુમુક્ષુ :– પુણ્ય તો બંધાય છે ને? સિદ્ધ ભગવાનને સ્મરણ કરવાથી પુણ્ય તો બંધાય છે ને?

ઉત્તર :– શુભભાવ. એ તો શુભભાવ છે. શુભભાવને ઘોર સંસાર કહ્યું છે. આમાં છે. ક્યાંક લખ્યું છે. વિશેષ વિશેષ શું છે એ લખ્યું છે, હોં! ક્યાં હોય એ ખબર ન પડે. ઘોર સંસાર આવ્યું લ્યો! એ પાનું-૩૦. જુઓ! ૩૦ ઉપર છે ને? **'ઘોર સંસારના મૂળરૂપ સમસ્ત સુકૃત કે દુષ્કૃતને, સુખ કે દુઃખને અત્યંત પરિહરો.'** આહાહા..! કેમકે એ ઘોર સંસાર છે. એ બીજે ક્યાંક આવ્યું છે. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :– ...

ઉત્તર :– સંસાર એ ઘોર સંસાર છે. શુભભાવને એમ કહ્યું છે. હાથ ન આવ્યું. લખ્યું છે એમ ખબર છે. સુકૃત અને દુષ્કૃત કહે છે ને. સંસારનું મૂળ. આહાહા..! **'ભેદોના જ્ઞાનને**

પામીને ભવ્ય જીવ ઘોર સંસારના મૂળરૂપ સુકૃત અને દુષ્કૃતને, સુખ કે દુઃખને અત્યંત પરિહરો.' આહાહા..! એ બીજે ઠેકાણે છે. એમાં આવ્યું નહિ. લખ્યું હતું ખરું. અનંત સંસાર.

મુમુક્ષુ :– પાનું-૩૦

ઉત્તર :– પાનું-૩૦? ૧૮મો કળશ? એમાં છે. આ તો ઘોર સંસાર આ લ્યો એમાં આવ્યું. અહીં ૧૮ કળશમાં આવ્યું ને. મૂળમાં પાઠ છે, લ્યો. **'घोरसंसारमूलम्।'** છે? ૧૮મો કળશ. પાનું-૩૦. એ શુભભાવ **'घोरसंसारमूलम्।'** અર્થકારે બરાબર ન કર્યું. સંસારનું મૂળ છે એમ કહ્યું. સંસારનું મૂળ. બીજે ઠેકાણે ઘોર સંસારનું મૂળ (કહ્યું છે). શુભરાગ એ ભગવાનની ભક્તિનો રાગ એ ઘોર સંસારનું મૂળ છે. અહીંયાં જુઓને, કહ્યું ને? **'घोरसंसारमूलम्' 'इति निगदितभेदज्ञानमासाद्य भव्यः परिहरतु समस्तं घोरसंसारमूलम्।'** આહાહા..! ૧૮ છે. ... છે. ઘોર શબ્દ નથી નાખ્યો. આમાં છે. છે, આ રહ્યો.

'એ રીતે કહેવામાં આવેલા ભેદોના જ્ઞાનને પામીને ભવ્ય જીવ ઘોર સંસારના મૂળરૂપ સમસ્ત સુકૃત અને દુષ્કૃતને,...' સુકૃતને ઘોર સંસારનું મૂળ (કહ્યું). ૧૮મો કળશ. કળશ-કળશ. ૩૦ મે પાને. મૂળ પાઠમાં નીચે અર્થમાં. મૂળ હતું એ ઘોર આમ રહી ગયું. દબાઈ ગયું. **'એ રીતે કહેવામાં આવેલા ભેદોના જ્ઞાનને પામીને ભવ્ય જીવ ઘોર સંસારના મૂળરૂપ સમસ્ત સુકૃત અને દુષ્કૃતને,...'** સમસ્ત. એમાં ફલાણો શુભભાવ આમ... એ પાઠ છે. **'સમસ્ત સુકૃત અને દુષ્કૃતને, સુખ ને દુઃખ...'** ઘોર સંસારનુ મૂળ છે. આહાહા..! લોકો બિચારા રાડ પાડે છે કે 'સોનગઢ'વાળા આ શું કહે છે?

શુભભાવ હોય કે અશુભ હોય, પ્રભુ! ચૈતન્યથી વિરુદ્ધ છે. જ્યારે ચૈતન્ય અમૃતનો સાગર છે ત્યારે આ દુઃખરૂપ છે, ઘોર સંસાર છે. સુકૃત અને દુષ્કૃત બેય ઘોર સંસાર છે. પંચમહાવ્રત ઘોર સંસાર છે. આહાહા..! રાડ નાખે. પંચ પરમેષ્ઠીનું સ્મરણ શુભરાગ ઘોર સંસારનું મૂળ છે. આહાહા..! આવી આકરી વાત છે. ઓલું ઘોર હાથ નહોતું આવતું. આહાહા..! એ તો શુભભાવમાં મસ્ત રહે. આખો દિ' શુભભાવ. પણ એ ઘોર સંસારનું મૂળ છે. આહાહા..! આવું તો આકરું લાગે, 'બાબુભાઈ'! હિન્દીમાં આવું કહેવા જાય... વ્યવહારથી નિશ્ચય થાય એમ માનનારને એમ કહેવું કે દુષ્કૃત અને સુકૃત, સુખ ને દુઃખ ઘોર સંસારનું મૂળ છે. આહાહા..!

એકકોર ભગવાન આનંદસ્વરૂપ, એક બાજુ પુણ્ય અને પાપ ઝેર. આહાહા..! એ ઘોર સંસારનું મૂળ છે. અને આત્મા મુક્તિનું મૂળ છે. આત્માના પરિણામ કહો કે આત્મા મુક્તસ્વરૂપ જ છે. આત્મા મુક્તસ્વરૂપ જ છે અને એ મુક્તિનું મૂળ છે. અને પુણ્ય-પાપ એ ઘોર સંસારનું મૂળ છે. આહાહા..! આવું માણસને આકરું લાગે. બીજા ઘણા બોલ છે. પાનું આખું લખ્યું છે. આહાહા..!

'[હવે આ ૧૬૫મી ગાથાની ટીકા પૂર્ણ કરતાં ટીકાકાર મુનિરાજ શ્લોક કહે છે :]'

શ્લોક–૨૮૧

(मंदाक्रांता)

आत्मा ज्ञान भवति नियतं स्वप्रकाशात्मकं या
दृष्टिः साक्षात् प्रहतबहिरालंबना सापि चैषः।
एकाकारस्वरसविसरापूर्णपुण्यः पुराणः
स्वस्मिन्नित्यं नियतवसतिर्निर्विकल्पे महिम्नि।।२८१।।

[શ્લોકાર્થ :–] નિશ્ચયથી આત્મા સ્વપ્રકાશક જ્ઞાન છે; જેણે બાહ્ય આલંબન નષ્ટ કર્યું છે એવું (સ્વપ્રકાશક) જે સાક્ષાત્ દર્શન તે-રૂપ પણ આત્મા છે. એકાકાર નિજરસના ફેલાવથી પૂર્ણ હોવાને લીધે જે પવિત્ર છે અને જે પુરાણ (સનાતન) છે એવો આ આત્મા સદા પોતાના નિર્વિકલ્પ મહિમામાં નિશ્ચિતપણે વસે છે. ૨૮૧.

શ્લોક–૨૮૧ ઉપર પ્રવચન

आत्मा ज्ञान भवति नियतं स्वप्रकाशात्मकं या
दृष्टिः साक्षात् प्रहतबहिरालंबना सापि चैषः।
एकाकारस्वरसविसरापूर्णपुण्यः पुराणः
स्वस्मिन्नित्यं नियतवसतिर्निर्विकल्पे महिम्नि।।२८१।।

શ્લોકાર્થ :– આહાહા..! **'નિશ્ચયથી આત્મા સ્વપ્રકાશક જ્ઞાન છે;...'** આહાહા..! જ્ઞાન સ્વપ્રકાશક છે. પરનો પ્રકાશક કહેવું એ તો નિમિત્તથી અસદ્ભુત વ્યવહારનયથી કથન છે. આહાહા..! અહીં સુધી જાવું. હજી અહીંયાં તો દયા પાળો, વ્રત કરો, શાસ્ત્ર બનાવો, એનાથી કલ્યાણ થશે. આહાહા..! છાપામાં બહુ આવે છે. ફલાણા પંડિતે આ પુસ્તક બનાવ્યું. હમણા આવ્યું હતું. એને આ ઈનામ આપ્યું, વસ્ત્ર આપ્યા, એક હજાર રૂપિયા આપ્યા. આ 'ફુલચંદજી'એ માગ્યા છે. એ કેવા સાગર? 'વિદ્યાસાગર'. ત્યાં ગયા ત્યારે એને હજાર રૂપિયા આપ્યા હતા. મોઢા આગળ રાખ્યા. લોકો બહારના માન અને મોભામાં રાજી રાજી થઈ જાય. આહાહા..!

અહીં તો એ કહે છે, જુઓ! **'નિશ્ચયથી આત્મા સ્વપ્રકાશક જ્ઞાન છે;...'** આહાહા..!

પરપ્રકાશક જે છે એ સ્વપ્રકાશક જ છે. એ તો પરના નામની અપેક્ષા લીધી. બાકી સ્વપરપ્રકાશક એટલે નિશ્ચયથી સ્વપ્રકાશક જ છે. આહાહા..! પરને જાણતું નથી. નિશ્ચયથી પરને જાણતું નથી. આહાહા..! પરને કરતું નથી, કોઈપણ પરની રચના તો કરતું નથી પણ પરને જાણે છે એમ કહેવું એ વ્યવહાર છે. નિશ્ચયથી આત્મા સ્વપ્રકાશક જ્ઞાન છે. આહાહા..! **'જેણે બાહ્ય આલંબન નષ્ટ કર્યું છે એવું (સ્વપ્રકાશક) જે સાક્ષાત્ દર્શન...'** હવે દર્શન લે છે. **'દર્શન (પણ સ્વપ્રકાશક જ છે.) તે-રૂપ પણ આત્મા છે.'** આહાહા..! તે-રૂપ પણ આત્મા છે. સ્વને જોતા આત્મા સ્વને જ દેખે, તે રૂપ છે એ આત્મા. આહાહા..!

'એકાકાર નિજરસના ફેલાવથી પૂર્ણ હોવાને લીધે જે પવિત્ર છે...' ભલે દર્શન પરને ન દેખે, સ્વને દેખે છતાં એ એકાકાર નિજરસના.. એકાકાર છે. આહાહા..! સ્વપર દેખવું એ સ્વરૂપ એક છે. સ્વપરને દેખવું એ સ્વરૂપ એક છે. સ્વપરને દેખવું એ બે (સ્વરૂપ) નહિ. આહાહા..! આવી વ્યાખ્યા. **'એકાકાર નિજરસના ફેલાવથી પૂર્ણ હોવાને લીધે જે (દર્શન પણ) પવિત્ર છે...'** જ્ઞાન જેમ પવિત્ર છે એમ દર્શન પોતાને દેખતું પવિત્ર છે, સ્વપ્રકાશક છે. આહાહા..! નિશ્ચયથી આત્માએ કદી પર સામું જોયું નથી. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

ભગવાનઆત્મા પોતાના જ્ઞાનદર્શન સિવાય, એને પણ દેખવું એ વ્યવહાર છે. પોતાને દેખવા સિવાય પરને દેખવું એ જ નથી. પરને દેખવાનું છે નહિ. તો પરનો કર્તા તો ક્યાં રહ્યો? આહાહા..! એક અક્ષર બનાવું, અનંત પરમાણુની પર્યાય એનો કર્તા આત્મા બિલકુલ નથી. આહાહા..! એ સમયે અક્ષરની પર્યાય થવાની હતી. ક્રમબદ્ધમાં એ પરમાણુની પર્યાય થવાની હતી. આત્મા પરનું કાંઈ કરી શકતો નથી. આહાહા..! પરનું તો નથી કરી શકતો, નિશ્ચયથી પરને જાણતો પણ નથી. આહાહા..! અહીં સુધી જાવું. અંદર દેખાય છે. આ ચીજ દેખાય છે ને. ચીજ નથી દેખાતી. એ પોતાની દર્શન પર્યાય, જ્ઞાન પર્યાય દેખાય છે. કેમકે પરને તો અડતો નથી. પોતા સિવાય પરને તો અડતો નથી. આહાહા..! આત્મા પોતાના ક્ષેત્રમાં રહીને પોતાને દેખે-જાણે છે. આહાહા..! અરે..! એક પણ બોલ એને પણ સખત પૂર્ણ રૂપે એની પ્રતીતિ થવી જોઈએ. એક ભાવને યથાર્થ દેખે એ બધા ભાવને યથાર્થ દેખે. આહાહા..!

જ્ઞાન અને દર્શન પોતાનો સ્વભાવ (છે). એ પૂર્ણ સ્વરૂપ પોતાને પોતામાં જોવે એ એનું વાસ્તવિક સ્વરૂપ છે. પરને દેખવું એ વાસ્તવિક સ્વરૂપ નથી. એ તો વ્યવહાર છે. ગજબ વાત છે. તો પરનું કરવું એ તો મિથ્યાત્વભાવ છે. પોતાના આત્માની ક્રિયા સિવાય રાગનું કરવું અને પરનું કરવું તો મિથ્યાત્વભાવ છે. આહાહા..! નિષ્ક્રિય થઈ જવું? નિષ્ક્રિય છે. થઈ જવું ક્યાં? આહાહા..! પરનો કર્તા તો છે જ નહિ. પરને જાણે એમ વ્યવહારથી કહેવામાં આવે છે. નિશ્ચયથી તો છે જ નહિ. આહાહા..! કેમકે પરને જાણવું એ તો વ્યવહારથી કથન છે. કથનમાત્રથી બોલવામાં આવે છે. બીજી કોઈ વાત છે નહિ. આહાહા..! પોતાની

ચીજ પોતામાં રાખીને પોતાને દેખે છે. આહાહા..!

પોતાની કેવળજ્ઞાનની અને કેવળદર્શનની પર્યાય સ્વપ્રકાશક નિશ્ચયથી સ્વપ્રકાશક છે. કર્તા, કર્મ, કરણ, સંપ્રદાન, અપાદાન, અધિકરણ, ષટ્કારક પોતાની પર્યાયમાં પોતાથી કરે છે. આહાહા..! પરને જાણવું-દેખવું એ નહિ. નિશ્ચયથી પોતાનો કર્તા પર્યાયમાં, પોતાનું કાર્ય, પોતાનું સાધન, પોતાનું કરી પોતે રાખી, પોતાના આધારથી. એ કેવળજ્ઞાનની પર્યાયનો ષટ્કારક પોતાથી થાય છે. આહાહા..! દરેક દ્રવ્યની–છએ દ્રવ્યની વિકારી કે અવિકારી પર્યાય પોતાના ષટ્કારકથી પરિણમે છે. પરની કોઈ અપેક્ષા છે જ નહિ. આહાહા..! આ બધું બહારનું તોફાન, એમાં મોટપ માને, ધમાલ કરે. એ કો'ક 'વૃદ્ધિચંદજી' છે. એનું લખાણ આવ્યું છે કે પ્રતિષ્ઠામાં આ પંચકલ્યાણક ને એ બધું ક્યાંથી થયું? ક્યાંથી આવ્યું? ભગવાનની પ્રતિષ્ઠા કરે, બસ. આ બધું પંચકલ્યાણક ને ઉપાધિ ને માણસો ને મા-બાપ બનાવવા. એવું લખે છે. આહાહા..! એમાં અહીંનો વિરોધ લખે છે. પરનું કાંઈ કરી શકતો નથી. વ્યવહારથી પણ લાભ ન દે. આહાહા..! વાત તો સાચી. વ્યવહારથી લાભ છે–નુકસાનનો–વિકારનો લાભ છે. વ્યવહાર વસ્તુમાં છે જ નહિ.

અહીં તો કહ્યું ને? પરને દેખવું વ્યવહારથી છે. પોતાને દેખવું-જાણવું એ નિશ્ચયથી છે. રાગને કરવું અને પરને કરવું એ તો ક્યાંય રહી ગયું. અરે..! આવી વાત! આવી વિદ્યાર્થીઓને મળી નથી. ક્યાંય મળી હતી? આવી સાંભળવા મળી નથી. અત્યારે સાંભળવા મળે એવું નથી. આહાહા..! પરનું કાંઈ કરી શકે નહિ. અરે..! પરને જાણવું એ પણ વ્યવહાર છે. ગજબ વાત છે. આહાહા..!

એ કહ્યું ને? **'જે પુરાણ (સનાતન) છે...'** આત્માએ પોતાની પૂર્ણ પર્યાય પ્રગટ કરી એ પૂર્ણ પવિત્ર છે. એ પુરાણ છે, સનાતન છે. **'એવો આ આત્મા સદા પોતાના નિર્વિકલ્પ મહિમામાં નિશ્ચિતપણે વસે છે.'** આહાહા..! પોતાના માટે પુસ્તક બનાવ્યું એમાં આ લખ્યું છે. 'કુંદકુંદાચાર્યે' પોતાના માટે બનાવ્યું છે. એમાં આ લખ્યું છે કે પોતાનો આત્મા પોતાની પર્યાયમાં લીન છે, બસ. બહારમાં કાંઈ લેવા-દેવાની વાત નથી. આહાહા..! પરનું કરવું અને પરને ભોગવવું એ તો સ્વરૂપમાં છે જ નહિ. પણ પરને જાણવું, પરને દેખવું એ પણ અસદ્ભુત ખોટા વ્યવહારથી કથન છે. આહાહા..! પોતાને પોતાનો આત્મા જાણે-દેખે એ પણ સદ્ભુતવ્યવહાર છે. જાણવું-દેખવું અને આત્મા બે ભેદ પડી ગયા ને? બાકી એ તો જ્ઞાયક જ જ્ઞાયક છે. બસ. જ્ઞાયક તે પૂર્ણ જ્ઞાયક થયો તો જ્ઞાયક રહી ગયો.

અહીં તો કહે કે **'આ આત્મા સદા પોતાના નિર્વિકલ્પ મહિમા...'** વિકલ્પ નહિ, ભેદ પણ નહિ. આહાહા..! **'નિશ્ચિતપણે વસે છે.'** પોતાની પર્યાયમાં પરમાત્મા સાદિ અનંત રહે છે. કદી વિકલ્પ ઉઠે નહિ ને પરનું કાંઈ કરે નહિ, પરને જાણે એમ કહેવું એ વ્યવહાર છે. નિશ્ચયથી પોતાની પર્યાયમાં રહે છે એ વસ્તુનું સ્વરૂપ છે. (શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)